

Dohovor novej generácie o vzťahu spoločnosti ku krajine

Rámcový dohovor Rady Európy o hodnote kultúrneho dedičstva pre spoločnosť (ďalej Faro dohovor) bol otvorený na podpis členským štátom Rady Európy v portugalskom meste Faro, 27. októbra 2005. Do platnosti vstúpi v prípade desiatich ratifikácií. Dohovor charakterizuje posun od otázky: „Ako a akými prostriedkami môžeme chrániť dedičstvo?“ k otázke: „Prečo by sme mali zveľaďovať jeho hodnoty a pre koho?“ Tento spôsob uvažovania sa zakladá na predstave, že poznanie a využívanie kultúrneho dedičstva predstavuje jedno z občianskych práv plnohodnotnej účasti na kultúrnom živote tak, ako ich definuje Všeobecná deklarácia ľudských práv OSN.

Dohovor chápe kultúrne dedičstvo jednak ako zdroj slúžiaci ľudskému rozvoju, obohateniu kultúrnej rôznorodosti a podpore medzikultúrneho dialógu, ale aj ako súčasť modelu hospodárskeho rozvoja, založeného na princípoch udržateľného využívania zdrojov. Napĺňanie cieľov Faro dohovoru predpokladá väčšiu koordináciu a synergiu kompetencií všetkých zúčastnených vo sfére verejného, inštitucionálneho i súkromného sektora, vrátane mimovládnych organizácií. V tomto zmysle Faro dohovor zapadá do rámca priorit Rady Európy,

Ornamentálne dláždenie chodníkov. Rôznorodosť vzorov na lisabonskej dlažbe je súčasťou kultúrneho dedičstva a užitého umenia na každý deň

stanovených na treťom samite hláv štátov a vlád v máji 2005. Chápanie kultúrneho dedičstva v zmysle Faro dohovoru je veľmi široké – predstavuje skupinu zdrojov zdedených z minulosti, ktoré ľudia chápu, bez ohľadu na aspekt vlastníctva, ako odraz a vyjadrenie svojich hodnôt, predstáv, nádejí, vedomostí a tradícií. Takýto prístup zahŕňa všetky aspekty životného prostredia vznikajúce interakciou človeka a miesta, na ktorom žije v priebehu času.

Za hranicami dedičstva

20. novembra 2009 sa v Lisabone uskutočnilo kolokvium s názvom Za hranicami dedičstva. Hlavnou náplňou kolokvia bola prezentácia rovnomennej pub-

likácie ako vysvetľujúceho dokumentu Faro dohovoru. Hlavným organizátorom kolokvia bola Rada Európy v spolupráci s portugalským Národným kultúrnym centrom, Ústavom na záchranu architektonického dedičstva a za podpory lisabonskej Gulbenkianovej nadácie.

Na podujatí sa okrem iných zúčastnil riaditeľ pre kultúru a kultúrne a prírodné dedičstvo Rady Európy Robert Palmer, predseda Riadiaceho výboru rady Európy pre kultúrne dedičstvo a krajinu Bruno Favel, bývalý maltský prezident Ugo Mifsud Bonnici, portugalská ministerka kultúry Gabriela Canavilhas či jej partner z Čiernej Hory Branislav Mičunovič alebo Manuela de Melo z Parlamentného zhromaždenia Rady Európy, ale napríklad aj bývalý portugalský minister hospodárstva prof. Mateus, symbolizujúci svojou aktívnou prítomnosťou skutočnosť, že kultúrne dedičstvo nie je v Portugalsku len záležitosťou rezortu kultúry.

Charakter podujatia vhodne približujú názvy troch sekcií, v ktorých odzneli príspevky pozvaných odborníkov:

1. Dedičstvo a nová kultúra rozvoja: udržateľné využívanie zdrojov, miestna prosperita a kolektívne prínosy.
2. Dedičstvo a manažment zmeny: hodnoty pre Európu rôznorodosti a dialógu.
3. Zdieľaná zodpovednosť, partnerstvo a participácia: dedičstvo ako faktor demokratickej inklúzie.

Faro dohovor určite vnáša nové svetlo do vzťahu kultúrneho dedičstva a spoločnosti, teda nás – dedičov, s právami i povinnosťami z toho vyplývajúcimi. Možno ho označiť za dokument novej generácie. Táto iniciatíva sa zrodila v prímorskom meste Faro (kvôli tomu sa zvykne nazývať aj *Faro dohovor*) v juhozápadnom cípe Portugalska, a aj preto majú Portugalci k tomuto dokumentu taký srdečný vzťah. Faro dohovor, napriek obrovskej pozornosti, ktorú v odborných kruhoch vyvolal, nebol doposiaľ ratifikovaný dostatočným počtom členských krajín Rady Európy na to, aby nadobudol účinnosť. Slovenská republika svojím pripojením sa k nemu môže účinne napomôcť tomu, aby sa tento stav zmenil. Za situácie, kedy na Slovensku dlhodobo absentujú politici, ktorí by chápali zmysel a význam prírodného a kultúrneho dedičstva, môže sa prípadné pristúpenie Slovenskej republiky k Faro dohovoru zdať byť čírou formalitou. Lenže podobne by sme mohli spochybniť aj zmysel nášho pristúpenia napríklad k Európskemu dohovoru ku krajine či dohovorom z Ria de Janeiro a ďalším. Skúsenosť, napriek všetkým sklamaniam, nás učí, že to tak celkom nie je a že každý z týchto medzinárodných dokumentov má svoj význam aj pre Slovensko. Napriek tomu, že politická i hospodárska sféra v praxi zväčša ignorujú princípy a záväzky vyplývajúce z Európskeho dohovoru ku krajine, našiel tento dokument v časti kultúrnej verejnosti, na akademických

Funkčná súčasť kultúrneho dedičstva. Stará lisabonská električka stále premáva. Nič čisto iba nostalgické, ale stále reálne

a univerzitných pracoviskách, v prostredí mimovládnych organizácií, ale aj u niektorých pracovníkov verejnej správy a odborných organizácií nielen pozitívnu odozvu, ale podnietil aj desiatky aktivít, smerujúcich k jeho praktickému uplatneniu. Veľmi dobre pripravený piešťanský workshop Rady Európy na túto tému v apríli 2008 dokonca vytvoril v zahraničí dojem, že Slovensko je akýmsi – minimálne regionálnym – lídrom v tejto oblasti (aj keď každodenná prax je, ako vieme, iná). Podobne motivačne by mohlo pôsobiť aj naše pristúpenie k Faro dohovoru.

Obsahová štruktúra Faro dohovoru

- Okrem Preambule (čl. 1), Cieľov (čl. 2), Definícií (čl. 3) a Záverečných ustanovení (čl. 18 – 23) dohovor pozostáva z týchto článkov:
4. Práva a zodpovednosti vo vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu
 5. Zákony a politiky/stratégie týkajúce sa kultúrneho dedičstva
 6. Dosahy dohovoru
 7. Kultúrne dedičstvo a dialóg
 8. Životné prostredie, kultúrne dedičstvo a kvalita života
 9. (Trvalo) udržateľné využívanie kultúrneho dedičstva
 10. Kultúrne dedičstvo a ekonomické aktivity
 11. Spoločenská/verejná zodpovednosť za kultúrne dedičstvo a ako ju organizovať
 12. Prístup ku kultúrnemu dedičstvu a demokratická participácia
 13. Kultúrne dedičstvo a poznanie
 14. Kultúrne dedičstvo a informačná spoločnosť
 15. Povinnosti zmluvných strán
 16. Monitorovací mechanizmus
 17. Spolupráca a následné aktivity

K tomuto miernemu optimizmu ma vedú – napriek tomu, ako cynicky sa u nás zväčša zaobchádza so vzácnym kultúrnym dedičstvom premietnutým do našej krajiny – zahraničné príklady. Nielen to, ako sa podarilo zachovať génia loci toskánskej, provensálskej, škótskej, waleskej, korzickej, čiernohorskej, rakúskej či holandskej krajiny. Ale aj to, že v mnohých európskych krajinách reálne žijú a na vysokých postoch v prospech zachovania kultúrneho a prírodného dedičstva pôsobia skutočne kultúrne, osvietené osobnosti. Niektoré som spomenul v súvislosti s lisabonským kolokviom (už len taký detail, že pani ministerka kultúry po svojom úvode prejavu neodišla, ale aktívne sa na podujatí zúčastňovala počas celého dňa, alebo to, že kultúrny človek so záujmom o kultúrne dedičstvo môže byť aj minister hospodárstva). Ale pre pozitívne príklady nemusíme chodiť až na opačný koniec Európy. V susednej Českej republike sa už viackrát konalo sympóziom s názvom *Tváň našej zeme – krajina domova*. Pozoruhodné je, že

jeho skutočnými iniciátormi a garantmi sú, prípadne boli, také kultúrne a mienkotvorné osobnosti z radov súčasných či bývalých vrcholných politikov, ako sú Václav Havel, Petr Pithart, Martin Bursík, knieža Schwarzenberg či, žiaľ, už nebohý, Ivan Dejmál. Spomenuté osobnosti vo svojich vystúpeniach hovorili napríklad o tom, že zachovanie tváre českej krajiny by malo byť prvoradým strategickým cieľom Českej republiky, ešte dôležitejším, ako napríklad jej členstvo v NATO.

Mikuláš Huba, Geografický ústav SAV
huba@savba.sk
Foto: autor

Intímne a spoločenské v jednom. Tak pôsobia uličky starého Lisabonu vytvárajúce súčasť portugalského kultúrneho dedičstva

Vzdelávací kurz: Interpretácia krajiny

Motto: „*Najväčšie problémy spôsobujú úzko profilovaní špecialisti.*“

Mgr. Miroslav Janík, Český zväz ochrancov prírody Kosenka

V októbri 2010 sa na Morave uskutočnil už druhý ročník nového výučbového kurzu Interpretácia krajiny, ktorého cieľom bolo overiť možnosť fungovania medziodborového výučbového terénneho kurzu geografov a krajiných architektov. Takáto forma spolupráce umožnila odovzdanie znalostí, skúseností a prístupov ku krajine z pohľadu geografov z Masarykovej univerzity a krajiných architektov z Mendelovej univerzity v Brne pri spoločnom terénnom cvičení. Hlavným cieľom bolo vytvorenie platformy pre spoluprácu a dialóg medzi prírodovednými, humanitnými a aplikovanými expertnými prístupmi, s rešpektovaním lokálnych znalostí miestnej komunity. Obsahom kurzu boli analýzy jednotlivých zložiek krajiny, ich vizuálna indikácia, percepcia krajiny (napr. vizuálna percepcia, percepcia krajiny v zmysle EDoK, génus loci), spoločné interpretácie a hodnotenia, poznanie charakteru krajiny a stanovenie znakov krajinného rázu, návrh prístupov k manažmentu krajiny. Konfrontácia s miestnymi kľúčovými aktérmi – porovnanie ich vnímania krajiny s prístupom definovaným študentmi a diskusia zameraná na aktuálne problémy krajinárskej praxe bola rovnako dôležitá. Prínosom kurzu bolo poznanie iných, nových prístupov k hodnoteniu krajiny, pochopeniu krajiny v súvislostiach a nadviazanie kontaktov k potenciálnej spolupráci medzi študentmi z rôznych odborov i s miestnymi znalcami. Kurz bol určený pre geografov – študentov magisterského štúdia (odborníky fyzickej, regionálnej, sociálnej a aplikovanej geografie, aj odbor

kartografie) a krajinných architektov – študentov záverečného ročníka bakalárskeho stupňa odborov záhradná a krajinná architektúra a manažment zá-

hradných a krajinárskych úprav. Študenti sa na kurze vyjadrovali aj k manažmentu vybraných krajinných prvkov v obci Pozoříce v zázemí brnenskej aglo-

Expert prináša do územia nový pohľad na vec, ale musí mať znalosť o hodnote územia. V študentoch, budúcich odborníkoch, je potrebné vzbudiť rešpekt k tradičným hodnotám územia, v ktorom budú počas svojej profesionálnej praxe pracovať na projektoch (foto: Daniela Vítovská)

Krajina interpretovaná prostredníctvom netradičných foriem práce so študentmi. Interaktívne metódy sú jedným zo spôsobov vedúcich k spoločnému uvažovaniu a pochopeniu skúmaného územia (foto: Daniela Vítovská)

merácie. Ich návrhy boli prostredníctvom miestnej neziskovej spoločnosti *Vetřák* a webových stránok obce diskutované s občanmi. Študenti sa tak zapojili do procesu participatívneho plánovania a niektorí z nich v území pokračujú v aktivitách nad rámec výučby. Hodnotenie kurzu potvrdilo rozdiely medzi geografmi a architektmi a tým pádom aj potenciál k vzájomnému obohacovaniu a predávaniu skúseností. Po kladnom hodnotení prvého ročníka zo strany študentov i lektorov bol tohtoročný kurz rozšírený na dva dni, do budúcnosti sa pripravuje ďalšia spolupráca, napríklad pri hodnotení študentských projektov.

Jan Trávníček, Masarykova univerzita v Brne
jan.travniczek@mail.muni.cz

Markéta Flekalová, Mendelova univerzita v Brne
marketa.flekalova@mendelu.cz